

Fotozgodba: Izplavljeni proteusi na Pivških presihajočih jezerih in reki Pivki

Besedilo, foto in zemljevid: Tina Kirn

Pivška presihajoča jezera so edinstven hidrološki sistem 17 presihajočih jezer v plitvem kraškem vodonosniku Zgornje Pivke. Skoraj vsa jezera (14) ležijo v območju Natura 2000 Javorniki-Snežnik, kjer je kvalifikacijska vrsta tudi proteus ali človeška ribica (*Proteus anguinus*).

Presihajoča jezera so kot ekosistemi, neposredno odvisni od podzemne vode, zanimiva tudi za opazovanje podzemeljskih živali, kot je proteus. Med večletnim opazovanjem Pivških presihajočih jezer in nekaterih izvirov Pivke (2008–2011, 2014) sem po naključju našla 10 izplavljenih proteusov in o njih poročala Jamske-mu laboratoriju Tular, ki je organiziral njihovo reševanje.

Tri osebkke sem našla na Kalskem jezeru, štiri v Kljunovem ribniku in izviri ob njem ter po enega na Petelinjskem jezeru, na izviru Pivke in v Klenski Pivki pri izviru Mišnik. Osem sem jih našla živih, od teh sta dva kasneje poginila zaradi poškodb, enega sem pustila v zaliti strugi, enega pa na izviru. Rešili smo štiri osebkke, ki so jih sodelavci Jamskega laboratorija Tular izpustili v Matijevo jamo na Palškem jezeru. Ostala dva sta bila že poginula. O teh najdbah sem pripravila tudi notico v reviji *Natura Sloveniae* (20/2).

Verjetno je proteusa lažje najti na majhnih izviri, kjer pretok ni tako velik in proteus lahko kljubuje površinskemu vodnemu toku, potem ko ga izplavi.

Ker izvir Pivke in Kalsko jezero nista del območja Natura 2000 Javorniki-Snežnik, bi bilo smiselno, da se tudi ti dve mesti vključi v območje.

Prvega izplavljenega proteusa sem našla 23. aprila 2008 (1) na izviru Kalskega jezera (2), ki leži na SV robu sedanje kotanje (3). Naslednji dan ga je Gregor Aljančič težko poškodovanega odpeljal v njihov Jamski laboratorij Tular, kjer je poginil zaradi zloma hrbtenice.

Na istem izviru sem 22. februarja 2014 opazila še en osebek. Videla sem le njegov rep, ki je molel iz razpoke, zato fotografija tega proteusa ni uspela.

Po presahnitvi Kalskega jezera 22. marca 2014 sem opazila še enega izplavljenega proteusa, ki je bil že poginul (4). S številnimi podplutbami je ležal v SV delu presahlega jezerskega dna (5).

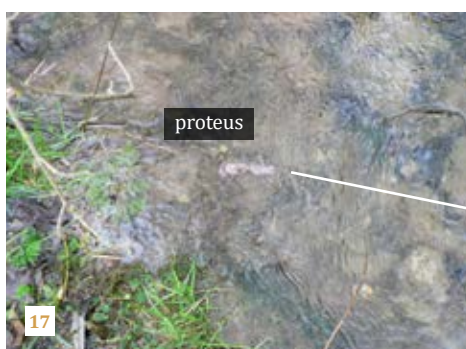
Največ proteusov – štiri – sem našla v Kljunovem ribniku in izviri ob njem. Ker v ribniku ni rib, bi bilo lahko njegovo ime raje povezano z najdbami izplavljenih proteusov ali človeških ribic. Prvi proteus (6) je bil v plitvi vodi v zahodnem, robnem delu dna kotanje 28. decembra 2008 (7). Ležal je med izviro 4 in izviri pri Kljunovem ribniku (8). Naslednji dan sta ga Gregor Aljančič in Magdalena Năpăruș odpeljala v Jamski laboratorij Tular, kjer je poginil zaradi ozeblin na hrbtni strani telesa. Kljunov ribnik je najmanjše presihajoče jezero in ima več izvirov, ki ležijo tudi ob njem (8, 9) in odteka v reko Pivko. Ima tudi dve vrtini (9), iz katerih se je voda prelivala na površje oziroma bruhalo v višino, kadar se je pojavilo jezero. Ti vrtini sta bili zaprti v letu 2009.

ZGODBA O VELIKONOČNI ČLOVEŠKI RIBICI

Bilo je zjutraj na velikonočno soboto, 11. aprila 2009, ko sem se odpravila na ogled nekaterih Pivških presihajočih jezer, od katerih je bil prvi Kljunov ribnik v bližini domačega kraja. Ko sem se približala veliki vrtini, iz katere je dotok vode presahnil, sem obstala, saj je ob betonskem podstavku te vrtine (11) ležala človeška ribica (10), ki pa je bila na suhem. Žal mi je bilo, da ribice nisem opazila prejšnji dan, ko sem vrtino opazovala že v mraku in je bilo v okolici njenega podstavka še malo vode. Nato sem si ogledala izvire in se pred odhodom iz kotanje Kljunovega ribnika še enkrat ustavila pri vrtini. Ponovno sem obstala, saj je bila ribica premaknjena! Ker sem imela s seboj plastenko, sem z njo zajela vodo iz vrtine in jo zlila na tla ob ribici. Ta se je v vodi začela premikati! Prevevalo me je veliko veselje, saj sem sprva mislila, da ribica ni živa! Z očetom sva ribico dala v posodo z vodo, Gregor Aljančič pa je ribico še isti dan spustil v ponor potoka v Matijevi jami (12) v kotanji Palškega jezera.

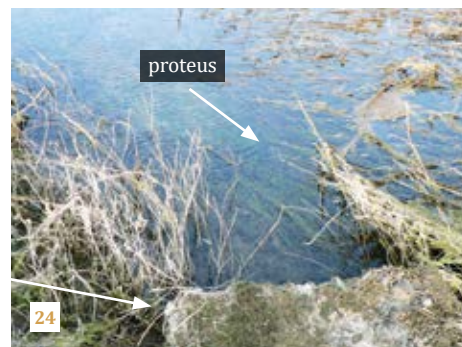
Tretja najdba proteusa (13) je z izvira za Kljunovim ribnikom (15). Ta izvir leži v strugi potoka, ki iz Kljunovega ribnika teče v reko Pivko. Osebek je bil opažen 26. maja 2010, ko je izvir presahnil. Bil je ujet v posušeni razpoki med kamni (14) in je bil že poginul.

Četrta najdba (16, 17) je z izvirov pri Kljunovem ribniku, iz katerih teče potok v reko Pivko. Proteus je bil opažen 4. decembra 2010, ko je delno moel iz razpoke na robu izvorne kotanje (18), in je bil naslednji dan po najdbi, ko je bil nivo vode v Matijevi jami pod površjem (v breznu), prav tako spuščen v jamo (12).

ZGODBA O NOVOLETNI ČLOVEŠKI RIBICI

Bilo je na prvi dan v letu 2010, ko sem se zjutraj še v mraku odpravila na ogled izvira Pivke v Zagorju (19). Na izviru sem odčitala vodostaj s pomočjo pritrjene letve. Ta je znašal okoli 30 cm. Tistega dne me je čakalo posebno presenečenje, saj sem med kamni pred podhodom (19), ki vodi v jašek na izviru, opazila človeško ribico. Kar nisem mogla verjeti, da spet vidim človeško ribico (četrto po vrsti). Ribico je vodni tok odnesel naprej, vendar se je uspela ujeti na še zadnji kamen (20) na začetku travnate struge. Bila sem v dilemi, ali ribico rešim ali jo pustim, saj je bila v vodi. Odločila sem se, da jo rešim. Predvidevala sem, da bi ribico naplavilo na rečni breg, ker bi se verjetno umaknila na brežino struge, kjer je vodni tok šibkejši. Ko sem šla domov po posodo in se nato vračala na izvir, sem se spraševala, ali me bo ribica počakala. In me je res počakala, uspešno je kljubovala vodnemu toku! Vprašala sem se, kako naj ribico dam v posodo, ne da bi jo prišla. Prešnilo me je: ribico bom podrezala s palčko. In sem jo res, ribica je popustila in vodni tok jo je nesel po strugi. Bala sem se, da bi ribico zgrešila, vendar se je kmalu ujela v posodo (21). Oddahnila sem si. Ker je bila Matijevo jama v kotanji Palškega jezera zalita, je bila ribica en mesec zadržana v Vivariju v Postojnski jami (v skrbi Slavka Polaka), nato pa jo je Gregor Aljančič spustil v Matijevo jamo (12), ko je bil nivo vode pod površjem (v breznu).

29. januarja 2011 sem izplavljenega proteusa (22) opazila v Klenski Pivki pri izviru Mišnik (23). Osebek se je premikal v kotanji na dnu zalite struge (24) pri podhodu, kjer jarek prebije levi nasip. Želela sem ga ujeti (rešiti) naslednji dan, vendar ga nisem več opazila.

Zadnjega proteusa (25) sem zabeležila na Petelinjskem jezeru (26) 11. maja 2014. Opažen je bil v skoraj presahli estaveli 6 (27) v JV robnem delu dna kotanje, ko je bila voda le še po dnu estavele. Tudi ta proteus je bil spuščen v Matijevo jamo (12) še isti dan, ko je bil najden. Tedaj je bil nivo vode pod površjem (v breznu). Reševanje tega proteusa, ki je bilo tudi medijsko dokumentirano, je Jamski laboratorij Tular izvedel v sodelovanju z Ekomuzejem Pivških presihajočih jezer.

ZATOČIŠČE ZA ČLOVEŠKE RIBICE

Zatočišče je eno najbolj praktičnih orodij za varstvo ogroženega proteusa ter ozaveščanje javnosti. Od 2013 deluje v Jamskem laboratoriju Tular, v mreži Zatočišča za živali prostoživečih vrst. Zdravljenje poškodovanih živali ter njihovo oskrbo v karanteni vodi veterinar dr. Zlatko Golob, parazitološke preiskave pa izvajajo na Veterinarski in Biotehniški fakulteti. Uspešno reševanje izplavljenega proteusa se začne s hitrim obvestilom naključnega najditelja, zaključí pa se z vrnitvijo ozdravljene živali v njeno izvorno populacijo. V Društvu za jamsko biologijo pozivamo, da nam v primeru opažanj proteusa to čim prej sporočite na telefonsko številko 031 804 163.

Zapisal: Gregor Aljančič ☞